

TA'LIM JARAYONIGA KOMPETENSIYAVIY YONDOSHUVDA PEDAGOGNING RAQAMLI KOMPETENTLIKNING AHAMIYATI

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.7.7.027>

To'xtayeva Fazilat Shavkat qizi,

Pedagogika innovatsiyalar, kasb-hunar ta'limi boshqaruvi hamda pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish institutning tayanch doktoranti

Annatsiya: Ushbu maqolada bo'lajak professional ta'lim o'qituvchilarining raqamli texnologiyalardan foydalanishga oid bilim, ko'nikma, malakalarni shakillantirish muammolari rivojlangan mamlakatlarning raqamli kompetensiyani shakillantirish dasturlari tahlili, raqamli savodxonlik va raqamlik kompetentlik atamaları ularning bo'lajak professional ta'lim o'qituvchilarining professional faoliyatidagi o'rnini o'rganilgan.

Kalit so'zlar: Raqamli texnologiyalar, raqamli savodxonlik, kompetentsiya, raqamli kompetentlik, axboriy savodxonlik, kompyuter savodxonligi, media savodxonlik.

ЗНАЧЕНИЕ ЦИФРОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГА В КОМПЕТЕНТНОСТНОМ ПОДХОДЕ К ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМУ ПРОЦЕССУ

Тухтаева Фазилат Шавкат қизи,

Является базовым докторантом института Педагогических инноваций, управления профессиональным образованием и переподготовки и повышения квалификации педагогических кадров.

Аннотация: В данной статье рассматриваются проблемы формирования у будущих педагогов профессионального образования знаний, умений, навыков по использованию цифровых технологий анализ программ стимулирования цифровой компетентности развитых стран. Термины цифровая грамотность и цифровая компетентность изучены их роль в профессиональной деятельности будущих учителей профессионального образования.

Ключевые слова: цифровые технологии, цифровая грамотность, компетентность, цифровая компетентность, информационная грамотность, компьютерная грамотность, медиаграмотность.

THE IMPORTANCE OF DIGITAL COMPETENCE OF A TEACHER IN THE COMPETENCE APPROACH TO THE EDUCATIONAL PROCESS

Tukhtayeva Fazilat,

Base doctoral student of the Institute of Pedagogical Innovations, Management of Vocational Education and retraining and advanced training of teaching staff.

Abstract: This article discusses the problems of formation of knowledge, skills, and skills in the use of digital technologies among future teachers of professional education, analysis of programs to stimulate digital competence in developed countries. The terms of digital literacy and digital competence their role in the professional activities of future teachers of vocational education.

Keywords: Keywords: digital technology, digital literacy, competence, digital competence, information literacy, computer literacy, media literacy.

Jahonda ta'lim sohasidagi rivojlanish tendensiyalariga mos ravishda ta'lim standartlarini kompetensiyaviy talablar asosida takomillashtirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Shu o'rinda takidlash joizki Yuneskonning "Ta'lim- 2030" Inchxon deklaratsiyasida dunyo bo'yicha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish barcha uchun hayot davomida sifatli

ta'lim olish imkoniyatini yaratishga e'tbor qaratilgan. Yurtimizda ham barcha sohalarda bo'lgani kabi ta'lim sohasiga alohida e'tbor qaratilmoqda. Har qanday ta'lim jarayoni o'zaro bir-birini taqozo etuvchi o'qitish-o'qish faolyatini ko'zda tutadi. Bunday murakkab jarayonni samarali tashkil etish har bir o'qituvchidan kasbiy kompetentlikka ega bo'lishni talab etiladi.

Kompetensiyaga asoslangan yondoshuvni ilk bora fanga amerikalik tadqiqotchi N. Chomskiy kiritgan bo'lib N. Chomskiy 1965 da Massachusetts universitetida til nazariyasiga nisbatan «kompetensiya» atamasini taklif qildi. Bunda u “kompetensiya yoki tilni bilish va foydalana olish yoki tilni haqiqatda ishlata olish tushunchalari o'rtasidagi farqni asosini anglash” nazaryasini ilgari suradi va kompetentlikga asoslangan yondoshuv “Competence Based education” ta'limiga asos solidi.

Kompetentlikga asoslangan faolyat asoschilaridan biri Djon Flangin uchuvchilarni ishga qabul qilishda nafaqat na'zariy bilim shu bilan birga aniq vaziyatlarda hodim qanday qaror qabul qilishi xulq – atvor reaksiyalari muhurligini takidlaydi.

Devid Makklelland «aqlni emas, balki kompetentlikni tekshirish» (1973) tadqiqotida diplom va mavzu bo'yicha bilim emas, balki kasbiy vazifalarni bajarish uchun kompetentlikni shakllantirishning ahamiyati haqida gapiradi.

Kasbiy kompetensiya hozirgi kunda ta'lim tizimiga raqamli texnologiyalarning kirib kelishi innovatsion o'zgarishlar bilan ajralib turishi sababli alohida ahamiyatga ega. Hozirgi sharoitda o'qituvchi muvaffaqiyatli va talabga javob berish uchun har qanday o'zgarishlarga tayyor bo'lishi, yangi sharoitlarga tez va samarali moslasha olishi, professional bo'lish istagini ko'rsatishi, bilim va ko'nikmalarini doimiy ravishda yangilab turishi, o'zini rivojlantirishga intilishi professional kompetentlikka ega bo'lishi talab etiladi.

Biroq, ijtimoiy amaliyot shuni ko'rsatadiki, bu xususiyatlar barcha o'qituvchilar tomonidan shakllanmaydi. Aksincha, ularning katta qismi tez o'zgaruvchan ijtimoiy, iqtisodiy va kasbiy sharoitlarga moslashishda katta qiyinchiliklarga duch keladilar, so'ngra kasbiy malakaning yetishmasligi shaxsning jiddiy ijtimoiy-psixologik muammolarini keltirib chiqaradi, jumladan ichki norozilikdan ijtimoiy qarama-qarshilik kabi holatlarga olib keladi.

Kompetentlik tushunchasi lug'aviy ma'nosi turli tillarda quyidagicha izohlangan: Competent (fransuz tilida) vakolatli, Competent (lotin tilida) qobilyatli, Competent (ingliz tilida) qobilyatli.

“Kompetensiya” va “Kompetentlik” so'zlari doimo yonma - yon yursada ma'no jihatdan tubdan farq qiladi. Ushbu tushunchalarni mohiyatini o'rganish maqsadida quyidagi lug'atlarga e'tbor qaratdik:

“O'zbekiston milliy ensiklopediyasi” da kompetensiya quyidagicha talqin etilgan: kompetensiya – u yoki bu sohadagi bilimlar, tajriba [1].

Kompetensiya - bu ishda yoki boshqa holatlarda ishlash mezonlari asosida samarali yoki eng yaxshi natijalarga ega bo'lgan shaxsning asosiy sifati.

S.I.Ojegov bu tushunchalarni rus tili izohli lug'atida quyidagicha izzohlaydi: “kompetensiya -1 biror kishi juda yaxshi bilgan yoki xabardor bo'lgan masalalar doirasi yoki biron kishini vazifalar va huquqlar doirasi” [2]

“Kompetentlik – biror soha bo'yicha har tamonlama chuquqr bilimga ega bo'lgan va shuning uchun ham fikri salmoqli, ishonchli bo'lgan kishining sifati” ilmiy ishlarni tahlili shuni ko'rsatdiki kompetensiyalar asosiy quyidagi turlari mavjud tayanch va maxsus kompetensiya. Tayanch professional kompetensiya maxsus kompetensiyaga nisbatan asosiy hisoblanadi va u professional ta'lim muassasasining ta'lim jarayonida shakllantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Strukturaviy ravishda tayanch kompetensiya ikkita kichik guruhga bo'linadi: kalit va umumiy kasbiy.

Kalit kompetensiya Yevropa Ittifoqi kengashi tomonidan quyidagicha ta'riflangan “kalit kompetensiya – bu barcha shaxslarning shaxsiy kamolot va rivojlanishi, ish bilan ta'minlanishi, ijtimoiy integratsiyasi, barqaror turmush tarzi, tinch jamiyatda muvaffaqiyatli hayot kechirishi, sog'lom hayotni boshqarish va faol fuqarolik uchun zarur bo'lgan qobiliyatlar bo'lib ular butun umr davomida ta'lim nuqtai nazaridan, ya'ni rasmiy norasmiy va informal ta'lim berish jarayonlari erta bolalikdan boshlanib butun hayoti davomida, hamda, barcha sharoitlarda, jumladan, oila, maktab, ish joyi, mahallalardagi ta'lim orqali rivojlantiriladi.”

Kalit kompetensiya (ingiliz key competence) - hayotning har qanday sohasida nima

zarurligini ko'rsatadi va shaxsning o'z - o'zini anglashi, umumiy ijtimoiy tegishligi, fuqarolik faolligi va mehnat raqobatbardoshligini qo'llab-quvvatlaydi.

Bundan kelib chiqadiki kalit kompetensiya insonning hayoti davomida ta'lim muassasalarida, ijtimoiylashuv sharoitida oilada ish faoliyatida turli vaziyatlarda rivojlanib boradi. Kalit kompetensiyalar deb 8 ta kompetensiya ajratilib ko'rsatiladi.

Savodxonlik kompetensiyasi – ona tilini mukammal bilish bilim olishning asosi hisoblanadi;

Tillarni bilish – bir necha tilda muloqat qila olish hayot davomida ta'lim olishning asosiy kompetensiyalaridan biri bo'lib qoladi. Bir necha tilda so'zlasha olish ish faoliyatida turli imkoniyatlar eshigini ochadi;

Fan, texnologik, muhandislik va matematika kompetensiyasi – STEAM o'qitishni joriy etishga e'tibor juda kattaligi bilan ifodalanadi ;

Raqamli kompetensiya – raqamli 4.0 postindustrial davrga o'tishda bu kompetensiya muhim sanaladi ;

Shaxsiy, ijtimoiy va o'quv kompetensiyasi;

Fuqarolik kompetensiyasi;

Tadbirkorlik kompetensiyasi;

Madaniy xabardorlik va uni ifoda etish kompetensiyasi;

Har bir keltirib o'tilgan kalit kompetensiyalar bir xil darajadagi muhimlikka ega. Ular bilim, ko'nikma va munosabatlarning kombinatsiyasi sifatida konsepsiya qilingan va har bir kalit kompetensiyalarning ta'rifi buning uchun tegishli bo'lgan bilim, ko'nikma va munosabatlarni o'rnatadi. Ushbu yondashuv o'quv natijalarini aniqlash va ularni o'quv jarayoni va o'quv dasturlarida amalga oshirishni qo'llab-quvvatlaydi. [3]

To'rtinchi sanoat revolyutsiyasi va 4.0 industriya texnologiyalari bilan bog'liq bo'lgan texnologik o'zgarishlar ya'ni ommaviy robotlashtirish, qo'shimcha va virtual boqiylik texnologiyalari platformalari hamda 3 D printerlar, suniy intellekt, internet buyumlar bu jarayonni yanada jadallashtiradi. Yuqorida aytib o'tilgan 4.0 industriya atamasi 2011 yil Gannover yarmorkasida iste'molga uning ma'nosi qiymat hosil qilish global zanjirini ko'rsatishdan iborat. "Aqilli zavodlar", "aqilli texnologiyalar", va "aqilli robotlar" kabi texnologiyalarni jahon bo'ylab tarqalishini amalga oshirgan holda, to'rtinchi sano'at revolyutsiyasi global darajada virtual va fizikaviy tizimlarni bir-biriga o'zaro ta'sirini amalga oshiradi.[4]

Har bir yangi texnologiya yangi yondoshuvni talab qiladi. Raqamli 4.0 industriyada faoliyat olib borish uchun raqamli kompetentlikka ega bo'lgan mutaxasislarga talab ortib boradi. Raqamli savodxonlik, raqamli kompetentlikka ega soha mutahasislarini tarbiyalash ta'lim muassasalarida faoliyat olib borayotgan pedagog shaxsiga yuklanadi.

Raqamli savodxonlik ilk marotaba fanda 1997 – yil Pol Glistor tomonidan kiritilgan bo'lib, uning fikricha raqamli savodxonlik o'z ichiga axborotni qabul qilish, saqlash va yuborishga oid malakalarni nazarda tutadi. Ammo, texnologiyalar rivojlanishi natijasida raqamli savodxonli nafaqat axborot ustida amallar bajara olish, balki, hozirgi zamon tendensiyalariga teng ravishda malaka darajalari kengayibyangi texnologiyalar paydo bo'layotgan vaqtda, turli raqamli texnologiyalar bilan ishlay olish qobiliyati, axborotni qabul qilish, saqlash, qayta ishlash, anglash, umumlashtirish va olingan axborotni baholay olish, uzata olish kabi turli amallarni bajara olish bir so'z bilan aytganda insonlarning ijtimoiy jarayonda qatnashishi uchun zarur ko'nikmalarga ega bo'lishini ko'zda tutadi.

Hozirgi kunda raqamli savodxonlik XXI asr asosiy ko'nikmalaridan biri bo'lib nafaqat bir insonni balki butun jamiyatni bu bilan butun bir davlat fuqorolarini raqamli savodxonlik ko'nikmasini oshirish muhim sanaladi. Indivdning raqamli savodxonlik darajasi uning rivojlanib borayotgan texnologiyalar asrida sharoitga moslasha olishi, katta axborotlar Ichida o'zi uchun zarurini topa olishi, yuborishi va zamonaviy raqamli multimedia imkoniyatlaridan foydalana olishi bilan belgilansa, butun bir davlatning raqamli savodxonlik darajasi har bir fuqoroning axboriy savodxonlik darajasi bilan aniqlanadi. Bu esa o'z vaqtida xalqning madaniyatlilik darajasini belgilab, raqamli iqtisodiyotga o'tish vaqtida davlatni innovatsion rivojlanish darajasini oldinga olib chiqa olishi imkoniyatlarini beradi.

Rivojlanayotgan davlatlar o'z e'tborini axolining raqamli savodxonligi va uning davlatning rivojlanishidagi ro'liga qaratmoqda. Jumladan Amerika "21 asr ko'nikmalarini qo'llab quvvatlash" tashkilotlarining takidlashicha raqamli savodxonlik eng muhim

rivojlantirilishi dolzarb bo'lgan ko'nikmalardan biri sanaladi. Rivojlangan davlatlar raqamli savodxonlikni shakillantirish va rivojlantirish uchun davlat darajasida dasturlar ishlab chiqishgan. Amerika Qo'shma shtatlarida axolining raqamli savodxonligini oshirish va raqamli texnologiyalardan foydalanish kompetentligini rivojlantirish uchun davlat dasturi joriy qilinib unga mos ravishda infrotuzilma shakillantirishni moliyalashtirgan. Amerikada raqamli savodxonlikni joriy qilish modelida ekspert institutlarga ham alohida vazifalar yuklatilgan.

Yaponiya modeli esa Amerikadan farqli ravishda nazariy bilim bilan cheklanmagan holda amaliyotga yo'naltirilgan natijaviylikni nazarda tutdi.

Yevropada ham Amerika kabi raqamli savodxonlikni rivojlantirish uchun dastur joriy qilinib unda asosan axolini raqamli savodxonligini oshirish masalasi 3 darajaga ajratilgan. Bunda hayot davomida tahsil olish prinsipi asosida davlat, ta'lim muossasalari, jamiyatda ta'lim olish nazarda tutilgan. Davlat dastur ishlab chiquvchi ta'lim muossasalari o'z navbatida raqamli savodxonlikga oid mavzularni alohida fan doirasida emas balki boshqa kurslarning tarkibiga kiritganlar. Bu modeldagi jamiyatning ro'li kutubxona asotssatsiyasiga yuklatilgan ya'ni kitobxonlikni keng joriy qilish orqali raqamli savodxonlikni oshiradilar.

Hozirgi kunda yurtimizda o'qish, yozishga oid savodxonlik darajasi "Word population review" sahifasining ma'lumotlariga qaraganda eng yuqori 99.99% ni ko'rsatib to'p 10 talikni birinchiligida bu savodxonlik darajasi turli bilim ko'nikma va malakalarni egallashlari uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Raqamli savodxonlik darajasi esa rivojlangan mamlakatlarga nisbatan past va raqamli savodxonlikni rivojlantirish bizning oldimizda turgan vazifa sanaladi.

Borthwick va Hansenlar "pedagogik ta'limda raqamli imkoniyatlarni rivojlantirishga qaratilgan an'anaviy yondashuvlar o'quvchilarning "raqamli savodxonligini" ilgari surishga qaratilgan" deydi o'z ishlarida [5]. Raqamli savodxonlik - kompyuterlar yordamida turli xil formatlarda taqdim etilgan ma'lumotlarni tushunish va ulardan keng ko'lamda foydalanish qobiliyati.[6]

Raqamlik kompetentlik so'ziga ta'rif keltirsak raqamli kompetentlik bu – bilim olish, ishlash va jamiyatda ishtirok etish uchun raqamli texnologiyalardan ishonchli, tanqidiy va mas'uliyatli foydalanish va ular bilan o'zaro ta'sir qilishni o'z ichiga oladi. U axborot va katta ma'lumotlar bilan ishlash savodxonligi, aloqa va hamkorlik, media savodxonligi, raqamli tarkibni yaratish (jumladan dasturlash), xavfsizlik (raqamli farovonlik va kiberxavfsizlik bilan bog'liq kompetensiyalar), intellektual mulk bilan bog'liq savollar, muammolarni hal qilish va tanqidiy fikrlashni o'z ichiga oladi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki pedagog bu jamiyatni tarbiyalovchi unda zamon talabiga mos bo'lgan barcha ko'nikmalar mujassam bo'lishi kerak. Bo'lajak o'qituvchilarda raqamli jamiyatda faoliyat olib borishi va o'z sohasiga oid bilimlarni mustaqil egallashi, o'sib kelayotgan "Z", "alpha" avlodni zamonaviy texnologiyalardan va ta'lim metodlaridan foydalangan holda o'qita olishi uchun ularda ta'limga kompetensiyaviy yondoshuv bo'lishi ushbu yondoshuv talabi bo'lgan raqamli kompetentlikka ega bo'lishlari zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Pedagogik ensklapediya II;184 b
2. С. И. Ожегов «Словарь русского языка» — нормативный толковый словарь общепотребительной лексики.
3. European Commission/EACEA/Eurydice 2012, Developing Key Competences at School in Europe: Challenges and opportunities in Europe, p. 19
4. Ayupov R.H., To'xtayeva F.Sh. Raqamli iqtisod va 4.0 industriyaning korporativ boshqaruvdagi ro'li "Amaliy matematika va information texnologiyalarning dolzarb muammolari" Xalqarao anjuman tezislari to'plami Toshkent, 2019. 186-187 b
5. Borthwick, A., & Hansen, R. (2017). Digital literacy in teacher education. Are teacher educators competent? Journal of Digital Learning in Teacher Education, 33(2), 46-48.
6. Теоретические подходы к определению понятия цифровой грамотности. Шариков Александр Вячеславович: Всероссийская научно-практическая конференция «Интернет и социокультурные трансформации». Москва, 21–22 апреля 2015г.[Электронный ресурс]